

KAYIT DIŞI EKONOMİYİ ÖNLEMEDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ROLÜ VE BİR ANKET ÇALIŞMASI: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Yrd.Doç.Dr. Abdulkadir BİLEN *

ÖZET

Ülkelerin ekonomik açıdan yaşamakta olduğu en önemli sorunlardan birisi kuşkusuz kayıt dışılıktır. Kayıt dışı ekonomi, mali işlemlerin şirketin muhasebe kayıtlarına yansıtılmaması veya kamudan gizlenmesiyle oluşur.

Kayıt dışı ekonomi nedenleri, sonuçları ve işleyişi oldukça karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. Kayıt dışı ekonomiye yönelmenin temel nedeni, insanların gelirlerini arttırma istekleridir. Kayıt dışı ekonomi gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde gözlenen küresel bir olgudur. Kayıt dışını önlemeye katkıda bulunmak muhasebe meslek mensuplarının mesleki bir sorumluluğudur.

Çalışmada kayıt dışı olgusu irdelenerek, kayıt dışını kayda almada muhasebe meslek elamanlarının rolü ve katkıları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Doğu Anadolu Bölgesi'nde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının kayıt dışı ekonomiyi önlemede rolü hakkındaki görüşleri anket çalışması ile saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı Ekonomi, Kayıt Dışı Ekonomiyi Kayda Almada Muhasebenin Rolü

ABSTRACT

Undoubtedly, unregistered economic activity is one of the most important problems that the countries have been facing with, from the aspect of economy. Unregistered economy occurs when the companies don't show the accountancy registration of the financial activities or when the activities are hidden from the public.

Unregistered economy is an action whose reasons, results and process are quit complex and multi-sided. The main reason of tending to the unregistered economy is that the people want to increase their income. Unregistered economy is a global action that can be observed both in all developed and developing countries. Contribution to prevent the unregistered economy is a professional responsibility for accounting workers.

In this study, the roles and contributions of accountants have been tried to explain by investigating the unregistered economy. Within this context, the ideas of the accountants in the Eastern Anatolian Region about preventing the unregistered economy have been determined by a questionnaire study.

Key Words: Unregistered Economy, the Role of Accountancy to Register the Unregistered Economy.

* Erzincan Üniversitesi, MYO Öğretim Üyesi, abilen@atauni.edu.tr

1. GİRİŞ

Kayıt dışı ekonomi, belge düzeninin ve kontrol mekanizmasının gelişmemiş bütün ülkelerde en temel ekonomik problemlerinden birisini oluşturmaktadır. Kayıt dışı, gerçekte var olan, fiilen gerçekleşen, değer yaratan bir kısım iktisadi faaliyetlerin muhasebe kayıtlarının yapılmaması ve dolayısıyla milli gelir hesaplarına yansımamasıdır. Faturasız mal alan bir şirket, aynı malı faturasız satmak zorundadır. Böylece, kayıt dışılık kendi kendini beslemektedir.

Vergi bir ülkede devlet egemenliğinin en somut unsurudur. Hangi tür olursa olsun, kayıtlara girmeyen işlemler, devleti vergi alma hakkından mahrum eder. Vergi alamayan devlet de halka hizmet veremez. Kayıt dışı ekonominin yaygınlaştığı ülkelerde hukuk işlemiyor demektir. Hukukun işlemediği ülkelerde ise yasalar kâğıt üzerinde kalmaktadır (Arıkan, 2006, 263). Bu nedenle kayıt dışı ekonomi ile mücadelede toplumsal katkı şarttır.

Doğduğu kaynak itibarıyla kayıt dışılık iki kategoride incelenebilir. Birincisi, karanlık ticaret olarak adlandırılan kayıt dışılık, ikinci ise, kayıtlı ekonomiye ait yasal kuruluşların yine yasal işlemlerinden doğan kayıt dışılıktır. Bunların amacı kamuya ödenmesi gereken vergi ve benzeri yükümlülüklerden kaçmaktır. Aralarında, kamuoyunun en fazla dikkatini çeken, hayali ihracat faaliyetleridir. Kayıt dışılık, hayali ihracat, kayıt dışı istihdam ve tarım sektöründen işporta sektörüne kadar her alanda gözlenmektedir.

TÜRMOB vizyonunu belirleyen proje ve hedefleri saptamıştır. Bu çerçevede 13 adet proje açıklamış ve “Muhasebe Mesleğinde Toplumsal Çalışma Konuları” projesiyle muhasebe meslek elamanlarının toplumsal sorumluluğu çerçevesinde “Kayıt Dışı Ekonomi” yi birinci konu olarak belirlemiştir. Son iki yıl da ise ülkemizde

kayıt dışı ekonominin tüm ekonomiye oranı yüzde 50 düzeyindedir (Tuncer, 2006, 15). TÜRMOB göre ise ülkemiz ekonomisinin yüzde 40'ı kayıt dışıdır (TÜRMOB, 2006, 47).

Kayıt dışı ile mücadele uzun süreli yoğun çaba gerektirir. En çok çabayı mükellef bilinçlendirilmesine ayırmalıyız. Mevcut vergi verenler üzerindeki yükün azaltılabilmesi için vergi tabanının genişletilmesi zorunludur. Fiili envanter çalışmalarının daha fazla yapılması, bunların kaydı envanter çalışmalarıyla desteklenmesi ve denetimlerin daha çok cari dönemde sektörel bazda yapılması gereklidir.

2. KAYIT DIŞI EKONOMİ KAVRAMI

Kayıt dışı ekonomi, mal ve hizmet üretimi ve değişimine konu olmasına karşın, ekonominin geleneksel ölçüm yöntemleriyle bütünüyle tespit edilemediğinden ülke muhasebe kayıtlarında yer almayan ve GSMH büyüklüklerine yansımayan alanları kapsamaktadır.

Bilimsel olarak kayıt dışı ekonomi, “resmi GSMH’yi tahmin etmek için kullanılan mevcut istatistiksel yöntemlerce ölçülemeyen ve bu sebeple resmi GSMH hesapları dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler” şeklinde tanımlanabilir (Yılmaz, 2006, 26). Diğer bir tanımlama ile kayıt dışı, beyan dışı ekonomik faaliyetlerdir (Edgar, 1989, 15).

Kayıt dışı denilince, genellikle vergi dairesine kayıtlı olmayan mükellefler anlaşılıyor. Oysa kayıt dışı olayında, esas kayıp, kayıtlı mükellefler açısından söz konusudur. Mükellefin vergi numarası var, SSK’da işveren olarak kaydı ve numarası var. Ancak, gelirin büyük bir kısmını kayıtlarına intikal ettirmiyor ve çalışan işçilerin de çoğunu, sigortalı göstermiyor ya da asgari ücretten gösteriyor. Aradaki fark da, kayıtlı mükellefin kayıt dışılığını ortaya koyuyor (Kızılot, Kayıtlı Mükelleflerin Kayıtdışılığı, 2004).

3. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖLÇÜMESİ

Kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün doğru olarak tahmini, GSMH ve istihdam değerleri gibi makro ekonomik değişkenlerin gerçek değerlerine ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu değişkenler baz alınarak oluşturulacak ekonomik ve sosyal politikaların güvenilirlik ve doğruluklarını artırarak, uygulamaların başarılı olmasını sağlayacaktır

(Temel, Şimşek ve Yazıcı, 1994, 33).

Kayıt dışı ekonominin hacminin tahminine yönelik makro ölçüm ve mikro ölçüm gibi farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu nedenle ekonomide kayıt dışı kalan ekonomik faaliyetlerin kayıtlı ekonomi içerisindeki payına ilişkin farklı rakam verilmektedir (Us, 2004, 46).

Makro ölçme yöntemleri, kayıt dışı ekonominin hacmini ölçmek için makro ekonomik göstergeleri kullanır. Bu yöntem kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün ölçülmesinde istihdam yaklaşımı, GSMH yaklaşımı, vergi incelemeleri, parasalcı yaklaşım ve elektrik üretimi yöntemleri gibi değişik yöntemleri kullanır. Ancak kayıt dışı ekonomiyi araŐtırmada en yaygın kullanılan yöntem para arzı ile GSMH ilişkisini inceleyen makro ekonomik yaklaşımdır (Orvıská, áaplánová, Medvedad ve Hudson, 2006, 713).

Mikro ölçme yöntemleri, mikro ekonomik verilere dayalı olduklarından doğrudan ölçüm yöntemi olarak da adlandırılır. Bu yöntemler, ulusal düzeydeki anket verilerine dayalı olarak, kayıt dışı ekonominin tamamının veya alt sektörlerinin belli bir zamandaki büyüklüğünü tahmin etmeye yöneliktir. Amerika'da kayıt dışı ekonominin hacmini tahmin etmek amacıyla IRS tarafından uygulanmış bir yöntemdir.

4. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ETMENLERİ VE SONUÇLARI

Mükellefleri vergi kaçırmaya yönelten etmenler

çok çeşitli olmakla birlikte, bunlar genel olarak kişisel, yasal ve idari olmak üzere üç ana başlık altında da toplanabilir. Kayıt dışı, arz ve talep koşullarında oluşan bir olgudur. Devletin vergi oranları, denetleme olasılığı, vergi cezası, vergi affı gibi faktörler arz yanını oluşturur. Diğer yarıya ise mükellefin psikolojik algılamaları, sosyal ve ekonomik yapı ve bu yapının işleyişi, vergi ahlakı, vergi bilinci, eğitim seviyesi ve toplumun kayıt dışına bakışı gibi faktörler talep yanını oluşturur (Karabacak, 2005, 131).

Kayıt dışılığın psikolojik bir yönü de bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonominin nedenleri genellikle yüksek vergi oranlarında arandı. Oysa vergi oranları düŐtüğçe kayıt dışının azalmasına hiç etkisi olmamıştır (Uğur, 2006). Bu durum kayıt dışılığın kısmen psikolojik bir olgu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, internet ortamında satış yapanların büyük bir bölümü vergi mükellefi değildir. Bu nedenle söz konusu satış ve hizmetler vergi dışı kalmaktadır (Seviğ, 05.10.2005).

Kayıt dışı yapılan üretimler, belgesiz ve denetimsiz olduğundan standartlara uygun ve garantili değildir. Bu ürünlerin tüketicileri kayıt dıŐılıktan dolayı mağdur olmaktadır. Tüketicileri korumaya yönelik yasalardan ve satış sonrası hizmetlerden de yararlanmaları söz konusu değildir.

Ekonomik, sosyal ya da siyasi istikrarsızlık ile kayıt dışı ekonomi arasında bağlantı vardır. Ekonomik kriz dönemlerinde kayıt dışı artış ivmesi kazanmakta buna karşın ekonominin istikrarlı dönemlerinde kayıt dışı azalış ivmesi göstermektedir (Şeker, 2006,106). Bu bağlamda ekonomide krizin yaşandığı 2000 yılında, kayıt dışı ekonomi inceleme döneminin en yüksek oranı olan %178,1'e ulaşmıştır (Yılmaz, 2006,149).

Kayıt dışının en olumsuz sonuçlarından biri gelir dağılımının bozulmasıdır. Ekonominin kayıt dıŐısında kalan kısmı kayıt altına alınmış ve vergi kayıpları önlenmiş olsaydı Türkiye'de 1990 yı-

lından itibaren asla borç sorunu yaşamazdı. Ayrıca kamu hizmetlerine daha çok kaynak ayrılacak ve kamu hizmetlerinin çok daha etkin sunulması mümkün olabilecekti. Ayrıca kayıt dışı ekonominin en belirgin negatif etkisinden birisi de ekonomik politika oluşturma sürecinde görülür. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması kalkınmanın başta gelen şartlarından biridir.

Bazı ekonomistler kayıt dışı ekonominin, gelişmekte olan ülkelerde bir kısım olumlu etkileri olduğunu söylemektedir. Bu etkiler, KOBİ'lere sağladığı vergisel avantajlar ile yatırımlara finansal destek sağlaması, tüketimin artması suretiyle yatırım mallarına olan talebi de artırmasıdır. Kısaca kayıt dışı, hem kalkınmanın hem de istihdamın artmasına katkı sağladığı bildirilmektedir. Ancak, ekonominin lokomotifi olan KOBİ'lerde rekabetçi yapının sürdürülmesi kayıt dışı kalınması yolu ile değil; verimlilik artışı yolu ile sağlanmalıdır.

5. KAYIT DIŞILIK VE VERGİ İLİŞKİSİ

Kayıt dışılık iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, vergiden kaçınma şeklindedir.; Mükellef devletin tanıdığı kanuni olanaklardan veya kanunlarda bıraktığı boşluklardan yararlanarak daha az vergi ödemesi veya hiç ödememesidir. İkincisi ise vergi yasaları göz ardı edilerek gelirin bir kısmının veya tamamının kayıt dışı bırakılması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2006, 130).

Kalkınmakta olan ekonomilerde kayıt dışılık kronik ve yapısal bir karakter göstermektedir. Vergi ve kayıt dışılık birbirini besleyen ve güçlendiren süreçlerdir. Vergi, sistemi kayıt dışına iterken, kayıt dışı kesimlerin genişlemesi de vergilerin ağırlaşmasına yol açmaktadır (Önder, 2001, 19).

Vergi sistemimizin yaşadığı sorunların temelinde kayıt dışılığın ulaştığı boyutlar yatmaktadır

(Tunçağıl, 2006, 133). Vergi denetiminin amacı defter, kayıt ve belgeler üzerinde yapılan incelemelerle hata, hile ve eksikliklerin ortaya çıkmasını sağlamak, düzeltmek ve kayıt dışının ortaya çıkışını engellemektir.

Vergi hukuku bakımından ticari defterler, vergi yönetimine beyan edilen ve vergisel yükümlülük doğuran çeşitli mali bilgilerin doğruluğunun vergi yönetimi tarafından kontrol edilmesini sağlar. Bu çerçevede vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi için Vergi Usul Kanunu'nda yer alan düzenlemelere uygun olarak defterlerin tutulması gerekir (Yıldız ve Aslanoğlu, 2006,242).

Türk Vergi Sistemi göz önüne alındığında kayıt dışının etmenleri şu şekilde sayılabilir (Akyol, 2003):

- Vergi oranlarının yüksekliği,
- Mükellefin ilke olarak vergi ödemeyi benimsememesi,
- Vergi yükünün adil dağılmadığı inancı,
- Ödediği vergilerin etkin bir biçimde gerekli yerlere kullanılmadığı düşüncesi,
- Vergi konusunda zaman zaman yapılan haksız uygulamalar (afklar, ertelemeler vb.),
- Giderlerin belgelenememesi,
- Açık ödemelerini karşılama isteği,
- Rekabet gücünü artırma isteği,
- Sermaye birikimi yapma arzusu,
- İş ahlakı ve sosyal sorumluluk bilincinin gelişmemiş olması,
- Vergi mükellefi olmanın getirdiği maliyet ve bürokrasiden kaçınma,
- Vergi kaçırmaya yardımcı olarak bu yolla kazanç sağlama yolunun seçilmesi,

Kayıt dışı ekonomi ve istihdamın büyüyüp gelişmesi kamusal denetimin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Sıklıkla vergi affına başvurulması da kayıt dışına neden olmaktadır. Bu nedenle vergi affının başarılı olması için bir nesilde yalnız bir kere uygulanması gerekir (Bird ve Oldman, 1990, 453). Ayrıca vergi affı ve benzeri uygulamalar meslek mensubunu mükelleflerin nezdinde önemsiz duruma düşürmektedir.

Ülkemizdeki vergi mükelleflerinin sayısı ile meslek mensuplarının sayısı arasındaki oransal yapı, meslek mensuplarının iş yükünü göstermektedir. Kayıt dışılıkla mücadele edildikçe mükellef sayısı artacaktır (Yerli, 2006).

6. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ KAYDA ALMADA MUHASEBENİN ROLÜ

Mükellefle vergi idaresi arasında köprü vazifesi gören muhasebeci ve mali müşavirler vergi kaybının önlenmesinde çok önemli bir role sahiptirler. Vergi kaçırılırken, özellikle sahte fatura kullanılmakta, mal bedeli yüksek gösterilerek maliyet ve giderler şişirilmiştir. Dolayısıyla, muhasebeci ve müşavirlik hizmeti yapanlar, bu noktalarda çok titiz davranmalı, davranmayanlar hakkında da ağır müeyyideler getirilmelidir.

Genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun olarak yapılacak muhasebe denetiminde karşılaşılabilecek en ciddi sorunların başında belge ve kayıt dışı mal ve hizmet sirkülasyonu gelmektedir (Güçlü, 2005, 10). Bu bağlamda ülkemizde henüz belge ve kayıt denetimi düzeninin tam olarak yerleşmemiş olması ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi için pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden bir kaçısı şu şekilde sayılabilir:

- Belge düzeninin yerleşmesi
- Belge, mükelleflerin beyan edecekleri gelirlerini ve üçüncü kişilerle olan ilişki ve işlemlerini tam olarak yansıtması,

- Hesap ve kayıt düzeninde saydamlık
- İşlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi için faaliyetlerinin özüne uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi,
- Mali tablolarının zamanında, doğru, muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde, uluslararası standartlara uygun olacak şekilde hazırlanması,
- Kayıtların THP ve VUK hükümlerine göre (VUK Md.219) yapılması,
- Bilgi için muhasebe; vergi için değil düşüncesinin yerleşmesi,
- Muhasebe hileleri, kasti hatalar, zamanından önce veya sonra kayıt, uydurma hesapların yapılmaması,
- Meslek mensuplarının rekabete girmemeleri gibi faktörler sıralana bilir.

Muhasebe meslek mensubu konumu gereği, sorunlara hem mükellef, hem de hazine açısından bakmalıdır. Etkin bir vergi idaresi ile etkin bir muhasebeci, mali müşavirlik kurumunun göstereceği işbirliği, sağlıklı ve verimli bir vergi sistemi için olmazsa olmazın ön koşuldur.

Ekonominin ve istihdamın kayıt altına alınmasında muhasebe meslek mensuplarının önemi ve işlevi tartışılmaz. Muhasebeci ve mali müşavirlerin vergi kayıp ve kaçığına, hatta kayıt dışılığa sebep oldukları sıklıkla ileri sürülmekte ve kısmen sorumlu tutulmaktadır.

Belgenin olmadığı, kaydın olmadığı bir ortamda, muhasebe de olamaz, denetim de olamaz. Kayıt dışı ekonomi ile mücadele etmenin önemli yollarından biride meslek mensuplarından yararlanmaktır. Bu da sağlıklı bir muhasebe sistemi ve bunların sonucu doğru beyanların yapılmasından geçmektedir. Bu çerçevede, vergi kayıp ve kaçığı

ğının önüne geçilebilmesi için Vergi Usul Kanunu'nda yer alan düzenlemelere uygun olarak defterlerin tutulması gerekmektedir (Yıldız ve Aslanoğlu, 2006, 242).

Muhasebe disiplinini sağlamak maksadı ile belirli dönemlerde, defter kayıtlarında yer alan bilgilerin, ilgili vergi dairelerine elektronik ortamda iletilmelerini sağlayacak hukuki düzenlemeler, muhasebe disiplininin sağlanmasında faydalı olacaktır.

7. ANKET UYGULAMASI

7.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Metodu

Çalışmanın amacı, Doğu Anadolu Bölgesi'nde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının kayıt dışı ekonomiyi önlemede rolü hakkındaki görüşlerini saptamaktır.

Çalışma Doğu Anadolu bölgesindeki illerde ya-

pılmıştır. Doğu Anadolu bölgesinde 7 SMMMO bulunmaktadır. Doğu Anadolu bölgesindeki diğer iller bu odalara bağlıdır. Çalışmada Bitlis-Muş bölge odasında yeterli bilgiye ulaşılamadığı için çalışma kapsamına alınmamıştır.

Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan anket formu Malatya, Erzurum, Elazığ, Van ve Erzincan illerinde tesadüfi olarak seçilen muhasebe meslek mensupları üzerinde yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Ancak sadece Kars ilinde Kars SMMMO tarafından anket yaptırılmıştır. Çalışmada çalışma kapsamındaki illerde aktif çalışan meslek mensuplarının %40-50'sine ulaşılmıştır.

7.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırma 114 SM ve 102 SMMM olmak üzere toplam 216 meslek mensubu üzerinde uygulanmıştır. Meslek mensuplarına toplam 22 soru sorulmuştur. Meslek mensuplarının illere göre dağılımı Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1 Meslek Mensuplarının İllere Göre Dağılımı

İLLER	UNVAN	FREKANS	YÜZDE
ERZİNCAN	SMMM	22	48
	SM	24	58
VAN	SMMM	22	55
	SM	18	45
MALATYA	SMMM	25	66
	SM	12	34
ERZURUM	SMMM	12	33
	SM	24	67
ELAZIĞ	SMMM	13	36
	SM	23	64
KARS	SMMM	8	38
	SM	13	62
TOPLAM		216	100

Ankete katılan meslek mensuplarının %52,8 SM ve %47,2 SMMM dir. Ortalama olarak %20–30 civarında meslek mensubun aktif çalışmadığı belirlenmiştir.

Tablo 2 Kayıt Dışının Azaltılmasında Meslek Mensupların Rolü

S1	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	95	44,0
FAZLA	62	28,7
HAYIR	5	2,3
AZ	49	22,7
ÇOK AZ	5	2,3
TOPLAM	216	100,0

Tablo 2’de görüleceği gibi kayıt dışılığın azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının etkin rolü olabilir mi? Şeklindeki soruya meslek mensuplarının %44’ü çok fazla ve %28,7’si fazla şeklinde cevap vermişlerdir. Çok fazla ve fazla şıklarını kümülatif toplamı %72,7’i dir. Meslek mensuplarının % 72,7’si oranda kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkin bir rol oynayabileceklerinin belirtmişlerdir. Sadece %2,3’ü gibi düşük bir oranda meslek mensubu kayıt dışını önlemede çok az bir etkilerinin olacağını belirtmişlerdir.

Tablo 3 Basit Usulde Defter Tutma ve Kayıt Dışı İlişkisi

S2	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	108	50,0
FAZLA	67	31,0
HAYIR	4	1,9
AZ	34	15,7
ÇOK AZ	3	1,4
TOPLAM	216	100,0

Tablo 3’te Basit usulde defter tutmanın kayıt dışını besleyen bir mekanizmaya dönüştüğü kanısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Ankete katılanların %50’si çok fazla, %31’i fazla şeklinde görüş bildirmişlerdir. Basit usulde defter tutmanın kayıt dışına etki etmediğini söyleyenlerin oranı ise sadece %1,9’dur. Bu veriler basit usule tabi mükelleflerin defter tutma zorunluluğunun olmaması kayıt dışı ekonomiyi besleyen bir mekanizmaya dönüştüğü görüşünü desteklemektedir.

Basit usule tabi olanların az vergi ödemesinden daha önemlisi, vergi sistemimize zarar vermesi; kayıt ve belge düzenini tehdit ederek, kayıt dışı ekonomiye hizmet etmesidir. Kayıt ve belge düzeninin mutlaka yerleştirilmesi şarttır. Kayıt ve belge düzenini bozan tüm unsurlardan vergi sistemimizin kurtulması gerekmektedir. Basit usul, sahte ve içeriği itibariyle yanıltıcı belge yığını haline gelmiştir.

Tablo 4 Vergi İadesinin Kaldırılması ve Kayıt Dışı İlişkisi

S3	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	57	26,4
FAZLA	69	31,9
HAYIR	9	4,2
AZ	62	28,7
ÇOK AZ	19	8,8
TOPLAM	216	100,0

Tablo 4’te görüldüğü gibi vergi iadesinin kaldırılması kayıt dışına neden oldu mu? Şeklindeki soruya katılımcıların %26,4’ü çok fazla, %31,9’u fazla, %4,2’si ise vergi iadesi uygulamasının kaldırılması kayıt dışını artırmadığını düşünüyorlar.

Tablo 5 Kayıt Dışı Ekonomi Oranı

S4	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	19	8,8
FAZLA	79	36,6
EVET	75	34,7
AZ	40	18,5
ÇOK AZ	3	1,4
TOPLAM	216	100,0

Tablo 5’te Ülkemizde kayıt dışı ekonominin kayıtlı ekonomiye göre % 40–50 oranındadır; şekilindeki soruya %34,7’si evet cevabını vermiştir. Kümülatif olarak %45,4’ü bu oranın üstünde ve %19,9’u ise bu oranın altında olduğunu belirtmiştir.

Tablo 6 Muhasebecilerin Yetkilerinin Artırılması Kayıt Dışını Önlemeye Etkisi

S5	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	77	35,6
FAZLA	81	37,5
HAYIR	5	2,3
AZ	33	15,3
ÇOK AZ	20	9,3
TOPLAM	216	100,0

Tablo 6’da meslek mensuplarının kaydettikleri belgelerin doğruluğunu araştırabilmelerine olanak sağlayacak şekilde yetkilerinin genişletilmesi kayıt dışını önleyebilir mi? Şekilde sorulan soruya meslek mensuplarının %35,6’sı çok fazla, %37,5’i fazla etkisi olacağını belirtmiştir. Etkisinin az ve çok az olacağını söyleyenlerin kümülatif toplamı ise %24,6 ve hiç etkisi olmayacağına inananlar ise sadece %2,3’tür.

Tablo 7 Sahte Belge Kullanımı

S6	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	18	8,3
FAZLA	22	10,2
HAYIR	9	4,2
AZ	95	44,0
ÇOK AZ	72	33,3
TOPLAM	216	100,0

Tablo 7’de mükelleflerinizden size bildirdikleri resmi belge dışında gayri resmi olarak da belge düzenlediğine hiç şahit oldunuz mu? Sorusu sorulmuştur. %8,3’ü çok fazla, %10,2’si fazla, %4,2’si hayır, %44’ü az ve %33,3’ü ise çok az şekilde cevap vermişlerdir. Hayır cevabının sadece %4,2 gibi düşük bir oranda olması anlamlı bulunmuştur.

Tablo 8 Mükelleflerin Muhasebeci Algısı

S7	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	39	18,1
FAZLA	38	17,6
HAYIR	43	19,9
AZ	61	28,2
ÇOK AZ	35	16,2
TOPLAM	216	100,0

Tablo 8’de mükellefleriniz “en iyi muhasebeci en az vergi çıkararak muhasebeci” şeklinde düşünüyorlar mı? Sorusuna sadece %19,9’u hayır cevabını vermiştir. Muhasebecilerin kümülatif olarak %35,7’si mükellefler tarafından en iyi muhasebeci en az vergi ödettiren muhasebeci olduğu kanısındadırlar.

Tablo 9 Mükellefin Vergiden Kaçınma İsteği

S8	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	42	19,4
FAZLA	71	32,9
HAYIR	10	4,6
AZ	70	32,4
ÇOK AZ	23	10,6
TOPLAM	216	100,0

Tablo 9’da mükellefleriniz tarafından daha az vergi ödenmesi sizden istendi mi? Sorusuna anketeye katılanların sadece %4,6’sı hayır cevabını vermiştir. Çok fazla ve fazla diyenlerin kümülatif toplamı %52,3 ve az ve çok az şeklinde görüş bildirenlerin toplamı %43’tür.

Tablo 10 Mesleki Eğitim ve İş Ahlakı ile Kayıt Dışı İlişkisi

S9	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	59	27,3
FAZLA	89	41,2
HAYIR	10	4,6
AZ	42	19,4
ÇOK AZ	16	7,4
TOPLAM	216	100,0

Tablo 10’da kayıt dışı ile mesleki eğitim ve iş ahlakı arasındaki ilişkinin doğrusal olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna çok fazla ve fazla seçeneklerini tercih eden meslek mensuplarının toplamı % 68,5’tir. Hayır diyenlerin cevabı ise sadece %4,6’dır.

Tablo 11 Mükelleflerin Muhasebecilerini Değiştirme Nedenleri ve Kayıt Dışı İlişkisi

S10	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	31	14,4
FAZLA	55	25,5
HAYIR	5	2,3
AZ	91	42,1
ÇOK AZ	34	15,7
TOPLAM	216	100,0

Tablo 11’de mükelleflerin muhasebecisini değiştirme gerekçelerinden biri, mükellefin sahte ve içerik itibari ile yanıltıcı belge alması veya vermesinin payı var mıdır? Sorusuna hayır cevabını verenler sadece % 2,3’tür. Muhasebecilerin %39,9’u mükelleflerin muhasebecisini değiştirmede mükelleflerin yasal olmayan belgeleri mükelleflerin kayıtlarına işlenmesi istekleri olduğunu bildirmişlerdir.

Tablo 12 Kayıt Dışı Mükellef Sayısı İlişkisi

S11	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	87	40,3
FAZLA	70	32,4
HAYIR	9	4,2
AZ	38	17,6
ÇOK AZ	12	5,6
TOPLAM	216	100,0

Tablo 12’de kayıt dışı ile mücadele ettikçe mükellef sayısı artacaktır, kanısına katılıyor musunuz? Sorusuna katılımcıların % 72,7’si kayıt dışı azaldıkça mükellef sayısının artacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 13 Onaylı Muhasebe Programlarının Kullanılmasının Kayıt Dışına Katkısı

S12	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	65	30,1
FAZLA	74	34,3
HAYIR	8	3,7
AZ	44	20,4
ÇOK AZ	25	11,6
TOPLAM	216	100,0

Tablo 13'te muhasebe programlara standart getirilmesi (onaylı muhasebe programı kullanılması) muhasebe kayıtlarında şeffaflık sağlar mı? Sorusuna %30,1'i çok fazla, %34,3'ü fazla, %3,7'si hayır, %20,4'ü az ve %11,6'sı ise çok az şekilde cevap vermiştir.

Tablo 14 Basel II Kayıt Dışı İlişkisi

S13	FREKANS	YÜZDE
ÇOK FAZLA	21	9,7
FAZLA	49	22,7
HAYIR	5	2,3
AZ	54	25,0
BİLGİM YOK	87	40,3
TOPLAM	216	100,0

Tablo 14'te Basel II'nin kayıt dışını önlemeye katkısı olacaktır, düşüncesine katılıyor musunuz? Sorusuna katılımcıların %40,3'ü Basel II hakkında bilgilerinin olmadığını, %9,7'si çok fazla, %22,7'si ise fazla katkısı olacağını belirtmişlerdir.

Tablo 15 Meslek Mensuplarına Anket Kapsamında Yöneltilen Diğer Sorular ve Cevapları

SORULAR		Çok Fazla	Fazla	Hayır	Az	Çok Az	Toplam
S14- Mükellefin muhasebecisini değiştirme nedenleri, odaya ve mükellefin bağlı olduğu vergi dairesine bildirilmesi gerekir", düşüncesine katılıyor musunuz?	FREKANS	70	68	4	56	18	216
	YÜZDE	32,4	31,5	1,9	25,9	8,3	100
S15-“Yüksek KDV oranlarının, belgesiz alışverişi özendirdiği ve belge almama tercihinin artırdığı” fikrine katılıyor musunuz?	FREKANS	88	74	7	34	13	216
	YÜZDE	40,7	34,3	3,2	15,7	6,0	100
S16- Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını artırdığını düşünüyor musunuz?	FREKANS	102	79	5	23	7	216
	YÜZDE	47,2	36,6	2,3	10,6	3,2	100
S17-“Defter kayıtlarında yer alan bilgilerin, belirli dönemlerde ilgili vergi dairelerine elektronik ortamda iletilmelerini sağlayacak hukuki düzenlemeler kayıt dışını önlemeye katkısı olur” kanısına katılıyor musunuz?	FREKANS	56	63	5	63	29	216
	YÜZDE	25,9	29,2	2,3	29,2	13,4	100

S18-“Vergi inceleme oranı %1–2 gibi çok düşük bir düzeydedir. Bu düzeyin artırılması kayıt dışını önlemeye katkısı olur” kanısına katılıyor musunuz?	FREKANS	74	59	44	25	14	216
	YÜZDE	34,3	27,3	20,4	11,6	6,5	100
S19- “Sahte belge kullanılması, vergi denetiminin yetersizliğinden kaynaklandığı” düşüncesine katılıyor musunuz?	FREKANS	53	69	55	22	17	216
	YÜZDE	24,5	31,9	25,5	10,2	7,9	100
S20- Vergi denetiminin az olduğunu düşünüyor musunuz?	FREKANS	14	35	66	83	18	216
	YÜZDE	6,5	16,2	30,6	38,4	8,3	100
S21- “Meslek mensuplarıyla sözleşmelerini karşılıklı olarak fesheden mükelleflerin, meslek odası ve vergi dairesi tarafından elektronik ortamda takibinin yapılması gerekir”, düşüncesine katılıyor musunuz?	FREKANS	48	77	44	34	13	216
	YÜZDE	22,2	35,6	20,4	15,7	6,0	100
S22- Vergide yapılan indirim kayıt dışını azaltır mı?	FREKANS	69	60	41	26	20	216
	YÜZDE	31,9	27,8	19,0	12,0	9,3	100

Tablo 15’ te 9 soru sorulmuştur. Mükellefin muhasebecisini değiştirme nedenleri genellikle ya ücret anlaşmazlığı veya mükellefin yasal olmayan belgeleri kayda olmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle mükellefin muhasebecisini değiştirme nedenleri, odaya ve mükellefin bağlı olduğu vergi dairesine bildirilmesi gerekir mi sorusuna meslek mensuplarının %32,4’ü çok fazla ve %31,5’i fazla seçeneklerini cevaplandırmıştır. Meslek mensuplarının %40,7’si KDV’nin yüksek olması kayıt dışına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Defter kayıtlarında yer alan bilgilerin, belirli dönemlerde ilgili vergi dairelerine elektronik ortamda iletilmesi sorusuna kümülatif olarak %55,1’i olumlu cevap vermiştir.

Mükelleflerin bir gün denetlenebileceklerini düşünmeleri yasalara uygun davranma eğilimlerini artırmaktadır. Kayıt dışının sebeplerini araştıran başka anket çalışmasına katılan mükellefle-

rin kayıt dışını önlenmesine dair önerileri arasında ilk sırada “denetim sıklığı” ve “eğitim” yer almıştır (Bayraklı, Saruç ve Sağbaşı, 2004, 217).

Vergi denetiminin az olduğunu düşünüyor musunuz sorusuna %30,6’sı hayır cevabını vermiştir. Muhasebe meslek elamanlarından vergi denetiminin artırılması kayıt dışını önler diyenlerin oranı %61,6’dır. Yine sahte belge kullanımının temel nedeni denetim yetersizliği olduğuna çok fazla ve fazla cevabını verenlerin oranı ise %56,4’tür.

Meslek mensuplarının kayıt dışını önlemeye katkısı olması için diğer önemli bir konu da, muhasebe meslek mensuplarının ücretlerinin tahsilatının kurumsallaştırılmasıdır. Mükellefler muhasebeci ücretlerini meslek mensuplarına ödemeleri yerine vergi dairesine yatırılması ücretlerden ilgili kesintiler yapıldıktan sonra muhasebecilerin şahsi hesabına aktarılması gerekir.

8. SONUÇ

Kayıt dışı ekonomi, belgeye hiç bağlanmamış ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin devletin bilgisi dışına taşınmasıdır.

Kayıt dışı ekonomi uzun yıllardır ülkemizin gündeminde bulunan ve üzerinde sürekli tartışmaların yapıldığı konulardan birini oluşturmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, kamu finansman dengesinde meydana getirdiği olumsuzluğun yanı sıra yükümlülüklerini tam ve zamanında yerine getiren vatandaşlar aleyhine haksız bir rekabet ve ticaret ortamı oluşturmaktadır.

Serbest Muhasebeci, Mali Müşavirler ile Yeminli Mali Müşavirlerin yetki ve sorumlulukları genişletilmelidir. Bu bağlamda, muhasebe meslek mensupları bir kamusal hizmeti yerine getirdikleri düşünülerek, onayladıkları belgelerin doğruluğunu araştırabilmelerine olanak sağlayacak şekilde yetkileri genişletilmelidir.

Muhasebe disiplinini sağlamak maksadı ile belirli dönemlerde, defter kayıtlarında yer alan bilgilerin, ilgili vergi dairelerine elektronik ortamda iletilmelerini sağlayacak hukuki düzenlemeler kayıt dışının azalmasına katkı sağlayacaktır.

Vergi kayıp kaçağı ve kayıt dışı ekonomi sadece muhasebe meslek mensupları ve vergi dairesi elemanlarının performansı ile değil, toplumda vergi bilincinin yerleşmesi ve vergi kaçırmanın diğer mükellefler bakımından bir haksız rekabet olduğu olgusunun kabul görmesine bağlıdır. Özellikle TÜRMOB, Gelir İdaresi ve Vergi Dairesi gibi kurum ve oda temsilcilerinin kayıt dışını önlemek için koordinasyon içinde olmaları gerekir.

Ankete katılanların %72,7'si gibi büyük oranda kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkin bir rol oynayabileceklerinin belirtmişlerdir. Yine, ankete katılanların %81'i basit usulde defter tutmanın kayıt dışı ekonomiyi besleyen bir mekanizmaya dönüştüğü kanısındadırlar.

Mükellefle vergi idaresi arasında köprü vazifesi gören muhasebeci ve mali müşavirler vergi kaybının önlenmesinde çok önemli bir role sahiptirler. Vergi kaçakçılığının önlenmesinde; bilhassa sahte fatura temininde, mal bedeli yüksek gösterilerek maliyet ve giderler şişirilmektedir. Dolayısıyla, Muhasebeci ve müşavirlik hizmeti yapanlar, bu hususta çok hassas davranmalı, davranmayanlar hakkında da ağır müeyyideler getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- 1-Arkan, Yahya (2006). “İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası’nın Kuruluş ve Gelişmesi (1989 – 2006)” **Mali Çözüm (Özel Sayı)**, Kasım 2006.
- 2-Tuncer, Selahattin (2006). “Kayıtdışı Ekonomi İle Mücadelede Yeni Çalışmalar” **Yaklaşım**. 163, Temmuz (2006).
- 3-TÜRMOB (2006). **Vergi Raporu**.
- 4- Yılmaz, Akgün Gülay (2006). **Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları**. İSMMMO.
- 5- Edgar, L. Feige (1989). "Meaning and Measurement of Underground Economy", **The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion**, Ed. Edgar L.Feige, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
- 6- Kızılot, Şükrü (2004). “Kayıtlı Mükelleflerin Kayıtdışılığı”, **Hürriyet**, 22.04.2004.
- 7- Temel, A., A. Şimşek ve Yazıcı K. (1994). Kayıtdışı Ekonomi Tanımı, Tespit Yöntemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü, **DPT**, 1994, Ankara.
- 8- Us, Vuslat (2004). “Kayıtdışı Ekonomi Tahmin Yöntemi Önerisi: Türkiye Örneği” **Türkiye Ekonomi Kurumu**.46, 2004.
- 9- Orviská M., âplánová A., Medvedad J., ve Hudson J.(2006). “A Cross-Section Approach To Measuring The Shadow Economy” **Journal of Policy Modeling**, Volume 28, Issue 7, October 2006.
- 10- Karabacak, Yakup (2005). “Vergi Kaçakçılığının Nedenleri: Arz ve Talep Yanı” **Vergi Dünyası**.287. Temmuz 2005,
- 11- Uğur, Bekir (2006). “Kayıtdışı Ekonomi ve Çözüm Yolları İle Para’nın Kullanımının Kaldırılması” **www.mu-hasebenet.net/makale**, 18.09.2006.
- 12- Seviğ, Veysi (2005). “İnternet Ortamında Yapılan Bazı İşler Kayıtdışı” **Dünya**, 05.10.2005.
- 13- Şeker, Murat, Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini Türkiye Örneği – II, **Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog**, S. 218, Haziran 2006, s.106.
- 14- Aydın, Serdar (2006). “Vergi Kaçakçılığının Nedenleri” **Vergi ve Muhasebeciyle Diyalog**. 222, Ekim 2006.
- 15- Önder, İzzettin (2001). “Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme” **İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, .23–24, Ekim 2000-Mart 2001.
- 16- Bird Richard ve Oldman Oliver (1990). **Taxation in Developing Countries**, 4th Ed, Baltimore, The Johns Hopkins University Pres, 1990.
- 17-Tunçağıl, Ali İhsan (2006). “Kayıtdışı Ekonomi İle Mücadele Kapsamında Tevsik Zorunluluğu” **Yaklaşım**.166, Ekim 2006.
- 18- Yıldız, Seyfi ve Aslanoğlu Suphi (2006). “TTK ve VUK Açısından Ticari Defterlerde ve Ticari Defterlerde Kapanış Tasdikleri” **Yaklaşım**.162, Haziran–2006.
- 19-Akyol, Murat (2003). “Türk Vergi Sistemindeki Temel Sorunlar”, KASIM 2003, **www.kaygusuz.tripod.com/id26.html**.

20- Yereli, Ahmet Burçin (2006). Muhasebe Meslek Mensupları Anketi: Mesleki Profil, Sorunlar, Çözüm Önerileri, www.alomaliye.com, 1.8.(2006).

21- Güçlü, Faruk (2005), Muhasebe Denetimi İlke ve Teknikleri, **Detay Yayıncılık**, Ankara 2005.

22-Bayraklı Hasan Hüseyin, Saruç, Naci Tolga, Sağbaş İsa (2004) “Vergi Kaçırmaı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçakçılığının Önlenmesi, Anket Çalışmasının Bulguları, Türkiye’de Vergi Kaçakları ve Önlenmesi Yolları, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, 10–14 Mayıs 2004.

23-Yıldız Seyfi, Aslanoğlu Suphi, TTK ve VUK Açısından Ticari Defterlerde Kapanış Tasdikleri, **Yaklaşım**, S.162, Haziran–2006.